

ΤΙΜΗ 5€

ΤΕΥΧΟΣ 161 • ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2025

the books' journal

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ • ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΤΕΧΝΕΣ • ΙΔΕΕΣ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Άγνωστα αρχειακά
τεκμήρια του
Γεωργίου Βιζυηνού**

ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ
ΝΑΓΙΑ ΔΑΛΑΚΟΥΡΑ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΓΑΘΟΣ

Αφιέρωμα

Μαρία Λαϊνά:
«Η ομίχλη καληνυχτίζει το σπίτι»

«Είμαι συγγραφέας και εθελοντής στο μέτωπο»

ΑΡΤΕΜ ΤΣΑΠΑΪ

Το μηχανοστάσιο της γερμανικής επανένωσης

ΤΑΣΟΣ ΤΕΛΛΟΓΛΟΥ

Τα Καπρίτσια του Γκόγια στην Πινακοθήκη

ΜΑΡΙΛΕΝΑ Ζ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ

Τα μυστικά των χρωμάτων

ΘΕΟΔΟΣΗΣ Π. ΤΑΣΙΟΣ

Ο Κώστας Ταχτσής στην Αυστραλία

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ

Ημερολόγια Αλέξη Ακριθάκη

ΜΑΡΙΑ ΑΡΩΝΗ

Μάλκολμ Λόουρι

Ένας κολασμένος της λογοτεχνίας

ΜΑΤΙΝΑ-ΙΩΑΝΝΑ ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Λανθάνοντα αρχειακά τεκμήρια του Γεωργίου Μ. Βιζυηνού στην Κομοτηνή

Από τον ΘΑΝΑΣΗ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟ και τη ΝΑΓΙΑ ΔΑΛΑΚΟΥΡΑ

Από τη Μικρασιατική Καταστροφή και μετά, η Κομοτηνή υιοθετεί τον Γεώργιο Μ. Βιζυηνό, μεταμορφώνεται σχεδόν με μυθοπλαστικό τρόπο σε φασματική Βιζύη και αντικαθιστά επάξια τον ρόλο του γενέθλιου τόπου του στη συνείδηση των μελετητών και του αναγνωστικού κοινού. Ο Δήμος και το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης στην Κομοτηνή οργανώνουν τα τρία μέχρι στιγμής επιστημονικά συνέδρια για τον εξέχοντα λογοτέχνη και διανοούμενο του ύστερου 19ου αιώνα από την Ανατολική Θράκη.¹ Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο προγραμματίζει και τέταρτο συνέδριο το 2026 για τα 130 χρόνια από το θάνατό του. Στην ίδια πόλη, ο Μισέλ Φάις συνομιλεί με τον «βαρίλυπο» και «εξόριστο» ομότεχνό του στο πολυεπίπεδο μυθιστόρημά του *Ελληνική αὐπνία*.² Στην Κομοτηνή και πάλι, πρόσφατα, έρχονται στο φως αρχειακά τεκμήρια του Βιζυηνού που έως τώρα λάνθαναν και είχαν θεωρηθεί χαμένα.

Στη μόνιμη έκθεση του Λαογραφικού και Ιστορικού Μουσείου Κομοτηνής του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής (Μ.Ο.Κ.), που από το 1989 στεγάζεται στο αρχοντικό Πεϊδη του 19ου αιώνα, παρουσιάζεται ως μη αυθεντικό έκθεμα μια φωτοτυπημένη τετρασελίδη αυτόγραφη επιστολή του Βιζυηνού σε δύο ξύλινες κορνίζες, τοποθετημένες κατακόρυφα η μία κάτω από την άλλη. Η φωτοτυπημένη επιστολή εμφανίζεται αποκομμένη από το εκθεσιακό αφήγημα και εγείρει ερωτήματα στον επισκέπτη. Παρότι φαινομενικά αταίριαστη, παραπέμπει στο ιστορικό αρχείο του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, το οποίο εμπλέκεται και ενίοτε συνομιλεί με αντικείμενα της συλλογής του υλικού λαϊκού πολιτισμού. Η Ξανθή Τζένη Κατσαρή-Βαφειάδη, σε υπό δημοσίευση μελέτημά της³, συσχετίζει το έκθεμα με τη δράση του φιλόλογου και γυμνασιάρχη Μαρίνου Ξηρέα στην Κομοτηνή και με τις έρευνές του για τον Βιζυηνό,⁴ το αναπαράγει φωτογραφικά και περισώζει προφορική μαρτυρία ιστορικού μέλους του συλλόγου για την ύπαρξη

Εικ. 1: Η μάνα του Βιζυηνού με τα εγγόνια της.

δύο φωτογραφιών του Βιζυηνού και της οικογένειάς του στο αρχείο του Μορφωτικού Ομίλου.

Τον Νοέμβριο του 2023, η δεύτερη συγγραφέας του παρόντος κειμένου, αναδιφώντας το ιστορικό αρχείο του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής για τις ανάγκες τις μεταδιδασκαλικής της έρευνας σχετικά με το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Κομοτηνής,⁵ ανακαλύπτει έναν λεπτό γκρίζο

φάκελο Σάλκο με την ένδειξη «Φάκελλος Γεωργίου Βιζυηνού», που, μεταξύ άλλων, περιέχει παλιές φωτογραφίες σε σέπια με χαρτί διάτρητο κατά διαστήματα, καθώς και ένα δισελίδιο χειρόγραφο. Το χαρτί του χειρογράφου είναι επίσης παλιό και κηλιδωμένο, η γραφή δυσανάγνωστη και σε μία σελίδα παρίσταται η εικόνα ενός αλπικού τοπίου με ένα καμπαναριό στο βάθος.⁶ Είναι η γνήσια επιστο-

λή του Βιζυηνού που εκτίθεται σε φωτοαντίγραφο στο Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Κομοτηνής.

Αμέσως αναγνωρίζουμε με ενθουσιασμό πως πρόκειται για τα πρωτότυπα των φωτογραφιών και της επιστολής του Βιζυηνού προς τον μικρότερο αδελφό του Μιχαήλο στη Βιζύη, που το 1939 ο φιλόλογος στο Γυμνάσιο Αρρένων της Κομοτηνής Μαρίνος Ξηρέας λαμβάνει στον Προσφυγικό Συνει-

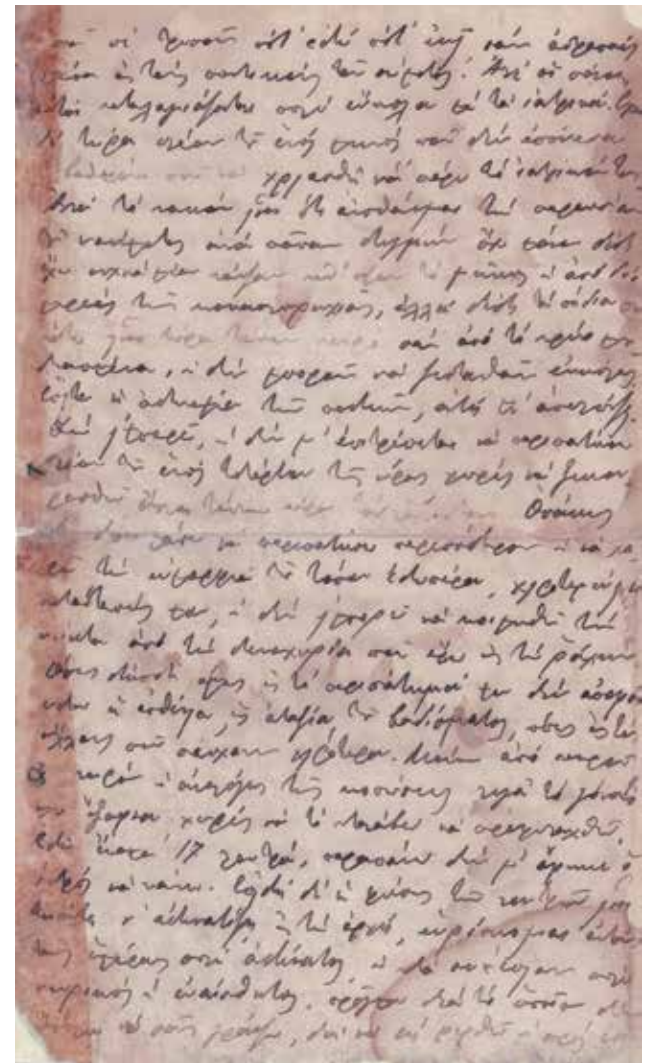
κιομό της πόλης από την Τζιβάνη Μιχαηλίδου-Τριανταφυλλίδου, την ξαναπαντρεμένη γυναίκα του Μιχαήλου, και δημοσιεύει το 1949 στο τυπωμένο στην Κύπρο βιβλίο του, *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα του Βιζυηνού*.⁷ Φαίνεται ότι ο Ξηρέας δεν έχει την ευκαιρία να επιστρέψει το αρχαιακό υλικό του Βιζυηνού στην Τζιβάνη, η οποία μετά την Κατοχή φεύγει από την Κομοτηνή και μετακομίζει στην οικογένειά της, στην Καστέλλα του Πειραιά.

Όταν ο Ξηρέας επανέρχεται στην Κομοτηνή ως γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Θηλέων, πρωταγωνιστεί στην ίδρυση του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής το 1959 και εκλέγεται πρόεδρος του συλλόγου στις δύο πρώτες θητείες του διοικητικού του συμβουλίου.⁸ Ανάμεσα στις πολλές του δραστηριότητες είναι και η σύσταση ιστορικού αρχείου του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, στο οποίο προφανώς καταθέτει τις φωτογραφίες και την επιστολή.⁹ Έχουμε την αίσθηση πως η ιδιαίτερη σχέση της Κομοτηνής με τον Βιζυηνό ξεκινά ακριβώς από αυτά τα δύο κομβικά σημεία: την έλευση των συγγενών του λογοτέχνη ως προσφύγων στην πόλη και τη φιλολογική αξιοποίηση των καταλοίπων του, που βρίσκονται στα χέρια τους, από τον Ξηρέα. Θυμίζουμε πως πρώτος ο Ξηρέας κοινοποιεί το χειρόγραφο «Λυρικά» του Βιζυηνού, που με πολύ σεβασμό και φροντίδα δημοσιεύει η Ελένα Κουτριάνου το 2023 στην εκδοτική σειρά του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη.¹⁰

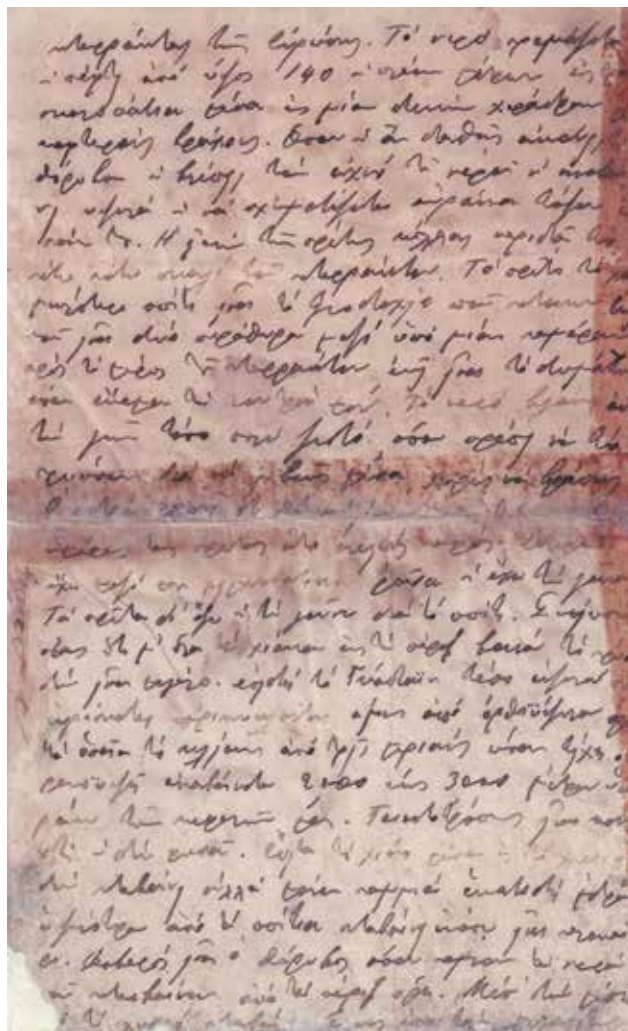
Τον Μάρτιο του 2024 υπογράφεται μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής και του Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και ο πρώτος από τους γράφοντες ορίζεται επιστημονικός υπεύθυνος για την καταγραφή, την καταλογογράφηση και την ψηφιοποίηση των αρχαιακών συλλογών (φακέλων, λυτών εγγράφων, φωτογραφιών κ.λπ.). Η έρευνα στο ιστορικό αρχείο του συλλόγου δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη. Εντούτοις, μέχρι σήμερα, έχουν εντοπιστεί τα πρωτότυπα από τα εξής τεκμήρια που ο Ξηρέας παίρνει από την Τζιβάνη Μιχαηλίδου-Τριανταφυλλίδου και αναπαράγει με εκτυπωτικές πλάκες (κλισέ) στη μελέτη του. Τα απαριθμούμε με τη σειρά εμφανι-

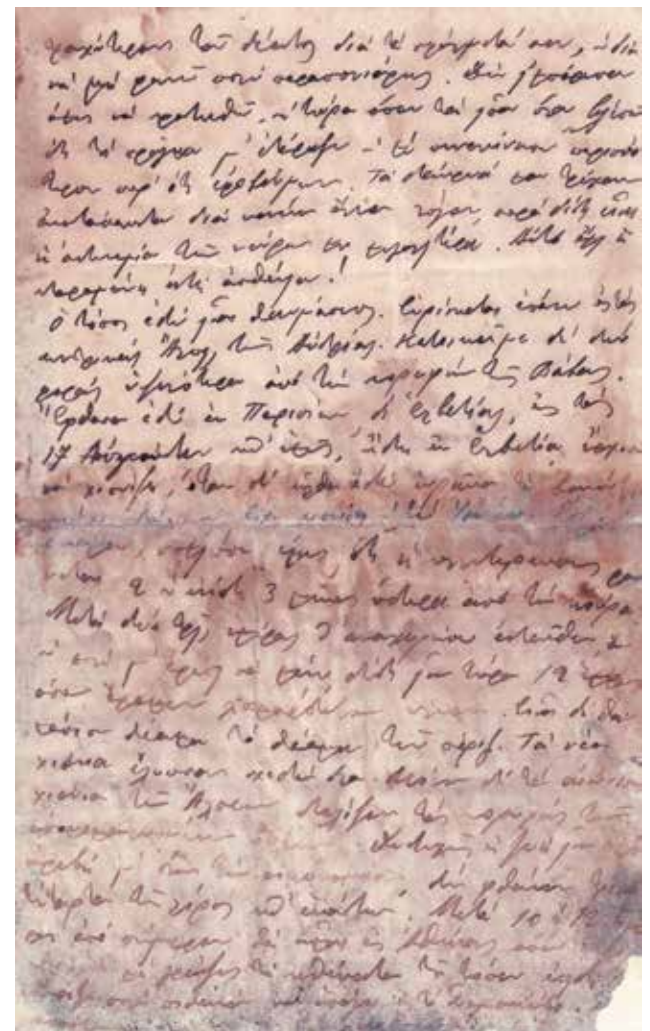
Εικ. 2: 1η σελίδα της επιστολής.

Εικ. 3: 2η σελίδα της επιστολής.

Εικ. 4: 3η σελίδα της επιστολής.

Εικ. 5: 4η σελίδα της επιστολής.

Εικ. 6: Ο Γ. Μ. Βιζυηνός στο Charlottenburg το 1879.

σης στα Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα του Βιζυηνού:

α. Φωτογραφία της μάνας του Βιζυηνού με τα εγγόνια της Χρήστο, Αντιγόνη και Ανδρονίκη από τον Μιχαήλο και την Τζιβάνη. Σύμφωνα με την Τζιβάνη έχει τραβηχτεί περίπου το 1891.¹¹ Στην οπίσθια πλευρά της πρωτότυπης φωτογραφίας γράφεται από άγνωστο χέρι: «αναχωρώ 1904» (εικ. 1).

β. Δύο φύλλα με τέσσερις σελίδες από την ιδιόγραφη ακέφαλη επιστολή του Βιζυηνού από τη λουτρόπολη Gastein της Αυστρίας προς τον αδελφό του Μιχαήλο στη Βιζύη, την οποία μεταγράφει ο Ξηρέας και αναδημοσιεύουν σχολιασμένη η Μάρω Δούκα και ο Γιάννης Παπακώστας.¹² Ο Ξηρέας, και ακολουθώντας τον ο Παπακώστας, απεικονίζουν φωτογραφικά μόνο το δεύτερο μισό της τέταρτης σελίδας. Σήμερα πλέον διαθέτουμε, ως αρχειακό στοιχείο, ολόκληρο το σωζόμενο τμήμα της επιστολής, δηλαδή και τις τέσσερις σελίδες (εικ. 2, 3, 4, 5).

γ. Ολόσωμη φωτογραφία του Βιζυηνού από το Charlottenburg του Βερολίνου με ένδυση που παραπέ-

μπει στον αφηγητή του διηγήματος «Ο Μοσκόβ-Σελήμ». Κατά τον Ξηρέα, στην πίσω όψη υπάρχει η αφιέρωση προς τη μητέρα του: «Τη φιλοστοργωτάτη μοι μητρί. Γ. Μ. Βιζυηνός. Λειψία 17/9/[18]79».¹³ Σήμερα η αφιέρωση έχει σβηστεί ή καταστραφεί (εικ. 6). Ο Πάνος Μουλλάς τη χρησιμοποιεί στο εξώφυλλο των *Νεοελληνικών Διηγημάτων* του Βιζυηνού και σημειώνει την προέλευσή της: «Φωτογραφία του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής».¹⁴ Από το αρχείο του Μορφωτικού Ομίλου συνάγεται πως ο Μουλλάς δεν έχει στη διάθεσή του την αυθεντική φωτογραφία, αλλά φωτογραφικό αντίγραφο της.

δ. Άλλη μία φωτογραφία-πορτρέτο του Βιζυηνού,¹⁵ που, αν και ανήκει στα τεκμήρια του Ξηρέα, ο ίδιος δεν τη δημοσιεύει στη μελέτη του είτε επειδή είναι ήδη γνωστή είτε λόγω κόστους (εικ. 7). Επισημαίνει, όμως, πως έχει βγει «στη Γοττίγγη σύμφωνα με τα αντίτυπα που έχουν οι συγγενείς του ποιητή». Με άλλα λόγια, προέρχεται από τα οικογενειακά κατάλοιπα που φυλάσσει η Τζιβάνη Μιχαηλίδου-Τριανταφυλ-

Εικ. 7: Ο Γ. Μ. Βιζυηνός στο Göttingen.

λίδου. Ο Ξηρέας την κατατάσσει στον πιο ανατυπωμένο και διαδεδομένο τύπο α' της εικονογραφίας του Βιζυηνού κατά τον Γ. Βαλέτα¹⁶ και την περιγράφει ως «προτομή, τρία τέταρτα με καπέλο και πλατιά γραβάτα (πλαστρόν)».¹⁷ Κυκλοφορεί για πρώτη φορά το 1894 στο *Εθνικόν Ημερολόγιο Σκόκου* και συνοδεύει μελέτημα του Νικολάου Ι. Βασιλειάδη, Κωνσταντινουπολίτη γιατρού, φίλου και βιογράφου του Βιζυηνού.¹⁸ Σε μεταγενέστερο κείμενό του, ο Βασιλειάδης παραδέχεται ότι την κρατά όταν συγκεντρώνει τα χειρόγραφα του λογοτέχνη το 1893 και την παραδίδει στον Κωνσταντίνο Σκόκο για τις ανάγκες του άρθρου του:

Τελείωνα τα χρόνια τότε των σπουδών μου και θάδινα εξετάσεις για το δίπλωμα. Ήταν Κυριακή. Με τι καρδιά έβλεπα την ημέρα εκείνη να παλιούνται του ποιητού τα βιβλία. Ω την θυμούμαι ακόμη. [...] Τα βιβλία βγήκαν στη δημοπρασία για χρέη του ποιητού και για να συντηρηθή ο ίδιος στο φρενοκομείο. Εγώ έπρεπε να φύγω για την Πόλι.

Μάζεψα τα χειρόγρατά του και τα παρέδωκα στον κ. Νάζο τον διευθυντή του Ωδείου, όπου edίδασκε ο ποιητής τη νεώτερη λογοτεχνία. Μιαν φωτογραφία του κράτησα για τον εαυτό μου, που έδωκα στον μακαρίτη Σκόκο με την πρώτη βιογραφική μελέτη για τον Βιζυηνό, που δημοσιεύθηκε στο Ημερολόγιό του τον ερχόμενο χρόνο.¹⁹

Το αντίτυπο της φωτογραφίας που η Τζιβάνη εμπιστεύεται στον Ξηρέα, στην εμπρόσθια όψη φέρει το επώνυμο των φωτογράφων και τον τόπο που έχει τραβηχτεί: Gebr. = Afoi Noelle / Göttingen. Στην οπίσθια πλευρά τυπώνεται το όνομα του φωτογραφικού ατελιέ και η διεύθυνσή του: Photographische Anstalt von Gebr. Noelle in Göttingen / Kurzestrasse № 5. Επομένως, γνωρίζουμε πια ότι χρονολογείται στις περιόδους της παραμονής του Βιζυηνού στη Γοττίγγη: Οκτώβριος 1875 - άνοιξη 1877 ή άνοιξη 1880 - Φεβρουάριος 1881.²⁰

Τέλος, πέρα από το υλικό που έχει συλλέξει ο Ξηρέας, στο ιστο-

ρικό αρχείο του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής απόκειται και μία άγνωστη και αδημοσίευτη φωτογραφία της Βιζύης, της ιδιαίτερης πατρίδας του Βιζυηνού, από τις λίγες του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα που έχουν διασωθεί έως σήμερα.²¹ Υπολογίζουμε ότι αποτυπώνεται η κωμωπολη της Ανατολικής Θράκης στις αρχές του 20ού αιώνα (εικ. 8).

Οι παρουσιαζόμενες εδώ πρωτότυπες φωτογραφίες και η αυτόγραφη επιστολή του Γ. Μ. Βιζυηνού παύουν να λανθάνουν για τον κύκλο των νεοελληνιστών, των μελετητών και των φίλων της λογοτεχνίας. Η ανεύρεσή τους, αν μάλιστα σκεφτεί κανείς και την ατυχή περιπέτεια των χειρογράφων του Βιζυηνού, βεβαιώνει πως η προτροπή του Λάμπρου Βαρελά για «συστηματικότερη έρευνα σε καταγραμμένα αρχεία αλλά και εντατικοποίηση της έρευνας για τον εντοπισμό ακατάγραφων αρχειακών καταλοίπων ανθρώπων που σχετίστηκαν με τον Βιζυηνό»²² υποδεικνύει με ακρίβεια την ενδιαφέρουσα προοπτική των επόμενων ερευνητικών βημάτων. Από την άλλη, η Κομοτηνή κερδίζει πλέον κι άλλα μικρά κομμάτια από το παζλ της διαδρομής του Βιζυηνού. Ίσως ήρθε η ώρα για να αποφασίσει πώς θα τα αξιοποιήσει. ■

1. Ξ. Κατσαρή-Βαφειάδη (επιμ.), *Γεώργιος Βιζυηνός. Η ζωή και το έργο του. Περιφερειακό Συνέδριο*, Δήμος Κομοτηνής – Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κομοτηνής, Κομοτηνή 1997. *Γεώργιος Βιζυηνός. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου για τη ζωή και το έργο του*, Δήμος Κομοτηνής – Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, Θεσσαλονίκη 1998. Ν. Μαυρέλος (επιμ.), *Το εύρος του έργου του Γ. Βιζυηνού. Παλαιότερες αναγνώσεις και νέες προσεγγίσεις. Εις μνήμην Κυριακής Μωμώνη*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Σοκόλης-Κουλεδάκης, Αθήνα 2012. Ένα επιπλέον άτυπο συνέδριο, με τίτλο *3ο Διεθνές Συμπόσιο Ιστορία και Πολιτισμός της Βιζύης*, διοργανώνεται στη γενέτειρά του Βιζυηνού, στη Βιζύη/Vize του Νομού Σαράντα Εκκλησιών/Kırklareli της Τουρκίας, στις 2-3 Νοεμβρίου 2007 από το Τμήμα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Trakya της Αδριανούπολης (Τουρκία) και τον Τομέα Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Οι Τούρκοι σύνεδροι μιλούν κυρίως για την αρχαιολογία και την ιστορία της Βιζύης

Εικ. 8: Η Βιζύη στις αρχές του 20ού αιώνα.

και οι Έλληνες για τον Βιζυηνό. Βλ. Θ. Β. Κούγκουλος, *Η αναπαράσταση του γενέθλιου τόπου στα διηγήματα του Γ. Μ. Βιζυηνού*, Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas, Granada 2020, σ. 11-13.

2. Μ. Φάις, *Ελληνική αυπνία. Μυθιστόρημα*, Πατάκης, Αθήνα 2004.

3. Η μελέτη «Μαρίνος Ξηρέας, οξυδερκής φιλόλογος, μελετητής του Βιζυηνού και πρωτοπόρος στο μεταπολεμικό πολιτισμικό “γίγνεσθαι” της Κομοτηνής ως ιδρυτικό μέλος του Μορφωτικού Ομίλου» της Κατσαρή-Βαφειάδη είναι υπό έκδοση σε τιμητικό τόμο για τον ομότιμο καθηγητή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης Εμμανουήλ Σέρρη.

4. Μ. Ράλλη-Υδραίου, «Ο Γ. Βιζυηνός μέσα από το βιβλίο του Μαρίνου Ξηρέα *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα του Βιζυηνού* (Λευκοσία-Κύπρος, 1949)», *Θρακικά* [Σειρά δεύτερη] 11 (1996-1997), σ. 123-130.

5. Ν. Δαλακούρα, *Λαογραφικά μνημεία και μάθηση ενηλίκων. Δράσεις μνήμης, ταυτότητας, τοπικής ιστορίας και δημιουργικής γραφής στο Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Κομοτηνής*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας – Εργαστήριο Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας – Παρατηρητής της Θράκης, Κομοτηνή 2023.

6. Βλ. και Ν. Δαλακούρα, «Ανακαλύπτοντας πρωτότυπο αρχειακό υλικό για τον Βιζυηνό», *Short_stories_gr* (26/11/2024). <https://shortstories.gr/short/anakalyptontas-prototypo-archeialo-yliko-gia-ton-vizyino/>

7. Μ. Ξηρέας, *Άγνωστα βιογραφικά στοι-*

χεία και κατάλοιπα του Βιζυηνού, χ.ε., Λευκοσία (sic) – Κύπρος 1949. Για το χρονικό της συνάντησής του με την Τζιβάνη Μιχαηλίδου-Τριανταφυλλίδου βλ. σ. 5, 23.

8. Δ. Βασιλειάδης, «Πανηγυρικός λόγος για τα εικοσιπεντάχρονα δράσεως του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», *Θρακική Επετηρίδα* 5 (1984), σ. 425. Δ.Ι.Β., «Χρονολογικοί πίνακες των διοικήσεων του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής 1959-1984», *Θρακική Επετηρίδα* 5 (1984), σ. 449.

9. Δ. Βασιλειάδης, «Πανηγυρικός λόγος για τα εικοσιπεντάχρονα ...», ό.π., σ. 428.

10. Γ. Μ. Βιζυηνός, *Το χειρόγραφο «Λυρικά» των Γενικών Αρχείων του Κράτους*, φιλολογική επιμ. Ελ. Κουτριάνου, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2023.

11. Μ. Ξηρέας, *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα ...*, ό.π., σ. 8β.

12. Ό.π., σ. 16-18. Μ. Δούκα, «Ένα γράμμα από την Αυστρία», *Η Λέξη* 135 (Σεπτέμβρης – Οκτώβρης 1996), σ. 600-603. Γ. Βιζυηνός, *Επιστολές*, εισαγωγή – σημειώσεις – σχόλια Γ. Παπακώστας, Πατάκης, Αθήνα 2004, σ. 73-76, 87, 129-131.

13. Μ. Ξηρέας, *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα ...*, ό.π., σ. 19, 24β.

14. Γ. Μ. Βιζυηνός, *Νεοελληνικά Διηγήματα*, επιμ. Π. Μουλλάς, Ερμής, Αθήνα 1980, σ. 281.

15. Για τη φωτογραφία βλ. και Θ. Β. Κούγκουλος, *Μελέτες για τον Γ. Μ. Βιζυηνό και το θρακικό συγκεκριμένο των διη-*

γημάτων του, Υψικάμινος, Αθήνα 2024, σ. 13-16.

16. Γ. Βαλέτας, «Φιλολογικά στο Βιζυηνό», *Θρακικά* 8 (1937), σ. 235.

17. Μ. Ξηρέας, *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα ...*, ό.π., σ. 19.

18. Ν. Ι. Βασιλειάδης, «Γεώργιος Μ. Βιζυηνός [Ο Έλλην Γκυ δε Μωπασσάν]», στο Κ. Φ. Σκόκος (επιμ.), *Εθνικόν Ημερολόγιον Χρονολογικόν, Φιλολογικόν και Γελοιογραφικόν του έτους 1894*, Έτος Έννατον, Εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, Εν Αθήναις 1894, σ. 297.

19. Ν. Βασιλειάδης, «Ανέκδοτα ποιήματα του ποιητού Γεωργίου Μ. Βιζυηνού», *Θρακικά* 5 (1934), σ. 251.

20. Α. Σιδεράς – Π. Σιδερά-Λύτρα, «Εισαγωγή», στο Γ. Μ. Βιζυηνός, *Το παιδικό παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίνης*, εισαγωγή – μτφρ. – σχόλια Α. Σιδεράς – Π. Σιδερά-Λύτρα, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 34-36, 40-41.

21. Για φωτογραφίες της Βιζύης αυτής της περιόδου βλ. Ν. Koutsoumpous, «Dawkins once again: photographic evidence of the early 20th century for the festival of the Kalogheros at Viza, eastern Thrace», *Παράβασις* 16:1 (2018), σσ. 315-324. Θ. Β. Κούγκουλος, *Η αναπαράσταση του γενέθλιου τόπου ...*, ό.π., σ. 140-143, 147-148, 151, 156, 159, 168.

22. Λ. Βαρελάς, «Αναψηλαφώντας τα χειρόγραφα κατάλοιπα του Γ. Μ. Βιζυηνού», στο Ν. Μαυρέλος (επιμ.), *Το εύρος του έργου του Γ. Βιζυηνού ...*, ό.π., σ. 52.